

ITINERARIA ROMANA

VOL. I

ITINERARIA ANTONINI AUGUSTI
ET BURDIGALENSE

EDIDIT
OTTO CUNTZ

VOL. II

RAVENNATIS ANONYMI COSMOGRAPHIA
ET GUIDONIS GEOGRAPHICA

EDIDIT
JOSEPH SCHNETZ

STUTGARDIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

ITINERARIA ROMANA

VOLUMEN ALTERUM

RAVENNATIS ANONYMI COSMOGRAPHIA
ET GUIDONIS GEOGRAPHICA

EDIDIT
JOSEPH SCHNETZ

EDITIO STEREOTYPA
EDITIONIS PRIMAE (MCMXL)

INDICEM
COMPOSUIT ET ADIECIT
MARIANNE ZUMSCHLINGE

STUTGARDIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXC

CIP-Titelaufnahme der Deutschen Bibliothek

Itineraria Romana
Ed. stereotypa. — Stutgardiae : Teubner
Vol. 2 Ravennatis Anonymi cosmographia
et Guidonis geographica. — 1990
Ravennatis Anonymi cosmographia
et Guidonis geographica
ed. Joseph Schnetz
Ed. stereotypa ed. primae 1940
Indicem composuit et adiecit
Marianne Zumschlinge
Stutgardiae : Teubner, 1990
(Itineraria Romana ; Vol. 2)
ISBN 3-519-04274-6
NE: Anonymus (Ravennas) [Mitverf.];
Guido (Pisanus) [Mitverf.]; Schnetz, Joseph [Hrsg.]

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt.
Jede Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist
ohne Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt besonders
für Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen und die Ein-
speicherung und Verarbeitung in elektronischen Systemen.

© B. G. Teubner Stuttgart 1990

Printed in Germany
Druck und Bindung: Präzis-Druck GmbH, Karlsruhe

Hanc editionem societas, quae appellatur „Deutsche
Forschungsgemeinschaft“, et Academia scientiarum
Vindobonensis magnis subsidiis adiuverunt. Iis ex
animi sententia gratiam habeo maximam.

JOSEPH SCHNETZ

PRAEFATIO

Otto Cuntz Kalendis Decembribus anni 1932 diem supremum magno cum dolore virorum doctorum obiit, postquam tribus annis ante volumen primum operis a se fundati „Itineraria Romana“ foras dedit. Post eius mortem consilium cepi inceptum praemature abruptum continuare. Reliquerat nihil nisi quae ad editionem Tabulae Peutingerianae praeparaverat. Ego autem, cum iam ex anno 1918 operam, etsi saepe interruptam, impertivissem illi anonymo scriptori, qui vocatur Geographus Ravennas, huius „cosmographiam“ antea edere constitui. Sed haec tanta magnitudine est (inprimis si addas indicem, quem posterius editurus sum), ut ea sola totum volumen expleatur. Itaque non duo volumina, ut Cuntz crediderat, ad finiendum opus sufficient, sed tria erunt necessaria.

Postremae Ravennatis editioni, quam M. Pinder et G. Parthey (Berolini 1860) curaverant, inhaerebant complura vitia. In quibus gravissimum erat, quod Pinder et Parthey codicem Basiliensem (= C) falso iudicaverant, ei eandem virtutem attribuentes atque codicibus A (= Vaticano) et B (= Parisino), quibus solis fides habenda est; hoc errore docti usque ad hos annos, quando quibusdam quaestionibus studebant, iterum atque iterum decepti sunt. Etiam id editores Berolinenses erraverant, quod prompti erant Latinitati auctoris hic et illic illas formas dare, quas veterum scriptorum libri exhibent.¹⁾ Tali modo etiam orthographiam mutaverunt.²⁾ Neque tamen dubium est, quin contextus ita praebendus sit, ut ab auctore compositus est, et huius Latinitatem „barbaram“ fuisse iam primo adpectu cognoscimus. Itaque si traditus textus complura exhibet, quae nobis offensionem esse videntur, velut mutatum genus eiusdem substantivi³⁾, fluctuans flexus vocabulorum⁴⁾, inusitati casus⁵⁾, in-

1) Velut scripserunt *etsi* pro *vel si*, persaepe *supra* pro *super*, *Praetorium* 37, 35 pro *Pretorin*, suppresserunt 104, 6 pronomen in *totam illam Spaniam*; inprimis veterum more formaverunt identidem pronomen relativum, eodem modo declinaverunt substantiva et adiectiva (velut mutaverunt *mare* in *mari*).

2) Scripserunt, ut exempla afferam, *ae* pro *e* (hoc occurrit semper fere in exitibus vocabulorum primae declinationis, itemque in *Cesar*, *Egyptus* etc.), *philosophus* pro *phylosophus*, *patria* 10, 60 pro *batria*, *quomodo* 48, 32 pro *comodo* etc.

3) Velut est apud Rav. *oriens* et masculini et feminini generis, (*h*)*eremus* plerumque quidem feminini, tamen etiam masculini generis, *fretum* et *fretus* promiscue usurpantur.

4) Cf. *Persorum* et *Persarum*, *Trogloditarum* et *Trogloditorum*. *Caumata* 3, 23 et *caumatosus* (sic 3, 10 A) sunt legitimae formae, sed 36, 34 Rav. *cauma* (= καῦμα) putat femininum primae declinationis Latinae (*caumam* B) et facit hoc errore captus adiectivum *caumosus* (37, 3; 43, 25). *Colpus* (*colfus*) varie flectitur: Acc. sing. *colpum* (*colfum*), abl. sing. *colpo* (*colfo*), *colfu* (98, 10), acc. plur. *colfos*, *colfora*, *colforas*.

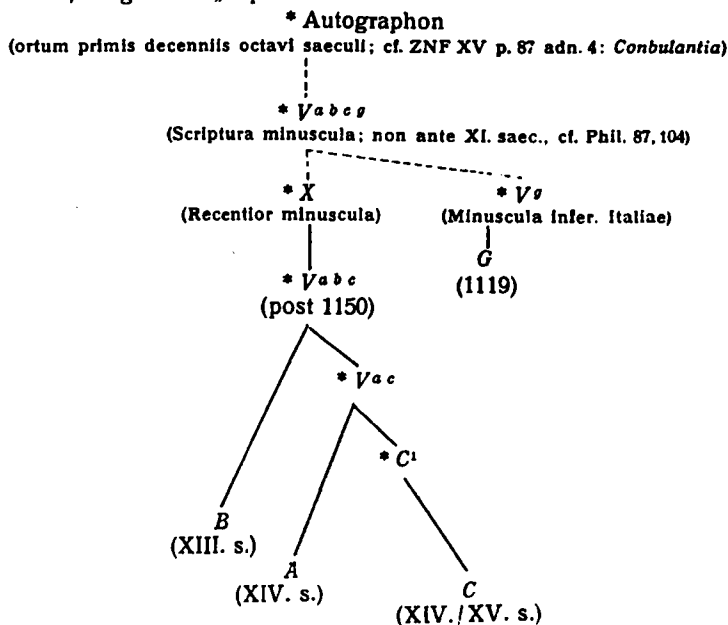
5) Cf. *per* cum genitivo 12, 42; 13, 33, *per medio* 37, 13, *ex* cum genit. 45, 30, *iuxta* cum genit. 81, 44.

aequalis orthographia¹⁾, tamen nobis haud licet talia corrigere. Nam auctori ipsi assignanda sunt; utique nemo rem ita se non habere demonstrare potest. Pinder et Parthey scriptorem haud raro „emendaverunt“, quamquam dubium non est, quin nostrum officium sit eum verum atque incorruptum reddere. Quamobrem nobis non permissum est a traditis verbis decedere, nisi certas causas (velut palaeographiam aut rationem mutationis sonorum atque eius aetatis [„Lautchronologie“, ut Germanice loquar] aut alia) habemus, cur aliquid existimemus depravatam.

Haec observanda sunt in „appellativis“ partibus operis, i. e. in eis, quae constant ex communibus vocabulis et verbis. Ab iis separo catalogos et civitatum et fluminum. Nomina propria, quae in his indicibus enumerantur, postulant, si sunt corrupta, rationem peculiarem corrigendi. Nam causa depravationis eorum est (excepta omissione syllabarum vel litterarum singularum) semper fere falsa interpretatio formarum litteralium; alios enim fontes vitiorum in nominibus propriis, quorum imago et sonus librariis ignota esse solebant, maxime raros fuisse manifestum est. Unde hoc sequitur: Nomina propria corrupta non possumus sanare aut eorum sanationem efficaciter temptare, nisi scripturam codicum Vaticano (= A) et Parisino (= B) antiquiorum novimus. At haec temporibus editorum Pinderi et Partheyi res nondum explorata erat. Nam primum in libro meo „Untersuchungen zum Geographen von Ravenna“ (edit. Monachii 1919) status palaeographicus codicum deperditorum explanatus est.²⁾ Quod igitur ad emendationem errorum ex falsa

1) E. g. scribitur *oceanus* et *oceanus*, *littus* et *litus*, *Affrica* et *Africa*, *Misia* et *Mysia*, *Sythia*, *Sithia*, *Schitia* et *Scythia*, *Scithia*.

2) Repeto hic cum aliquot emendationibus stemma, quod in „Untersuchungen“ p. 69 delineavi; * significat „deperditus“.

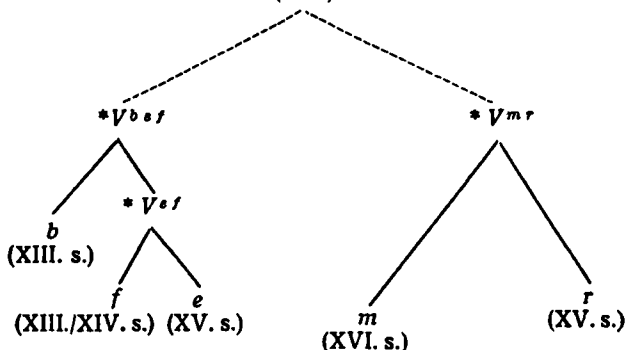
lectione ortonum attinet, Pinder et Parthey ingentem laborem nobis reliquerunt. Sed, etsi multa aenigmata posthac solvenda erunt, tamen mihi ratione palaeographiae habita contigit, ut permultos locos emendarem aut viam saltem corrigendi munirem.

De codicibus haec moneo: Editio mea nititur primum in nova collatione illorum duorum codicum, qui soli pondus atque auctoritatem habent (*A* et *B*), per Guilelmum Kubitschekium facta. Quae hic observaverat in iis perscrutandis, inscripserat in suo exemplari, quod mihi postea permissum est. Praeterea adhibui photographiam codicis *B*, quam Parisiis faciendam curaveram. Codicem Basiliensem (= *C*) O. Cuntz inspexerat, sed satis habuerat paucos locos (ab initio contextus p. 33, 6 usque 33, 32; 62, 40 usque 65, 20; 83, 46 usque 85, 2) examinare. Qua in re apparuit nihil nisi perpauca ab editione Berolinensi differre et ea nullius fere momenti esse. Ego, quae Cuntz animadverterat, memoravi, ceteroquin autem lectiones cod. Basiliensis secundum Pinderum et Partheyum notavi.

In edendis Geographicis Guidonis maximam partem Pinderum et Partheyum secutus sum praeter complures locos, de quibus hi viri falso iudicaverant. Porro novum codicem, quem *e* (= *G*^{*}) appello, adhibui, qui, Pindero atque Partheyo ignotus, postquam a Konrado Millero (cf. *Mappae mundi* III, 54) repertus est, a nullo examinatus erat. Est autem codex membranaceus Bibliothecae Estensis, quae est Mutinae, signatus „miscell. α. W. 8. 14“. Attribuentus est alteri dimidio XV. saeculi¹⁾ et continet eas partes „cosmographiae Guidonis“ (sic in codice dicitur), quae ad Ravennatem pertinent, a f. 174 usque f. 194^v. Inquirens in contextum codicis, cui comitate bibliothecae Estensis Monachii studere potui, cognovi eum arta affinitate coniunctum esse cum *f* (= cod. Florentino XIII./XIV. s.). Quod demonstratur cum lacunis codicum *e* et *f* communibus (in utroque deest velut 121, 25 *est*, 124, 30 *Mutula*, 126, 45 *speciosissima*) et additamentis eorum communibus (velut 114, 21 *et trojanam ystoriam*, 114, 47 *prima finis ytalie*), tum vitiosis lectionibus amborum codicum propriis (ut exempla afferam: 117, 20 *inquit* pro *in qua idem*, 117, 53 *dardulos (-es)* pro *bardulos*, 118, 19 *trans. a.* pro *Tranas*, 121, 32 *budn* (*bndn*) pro *Biron* aliorum codicum, 123, 12 *cecus* pro *secus*, 140, 27 *inferius* pro *in superius*, 141, 25 *farmacie* pro *Sarmatie*, 141, 45 *marco et mirus* pro *Marco-mirus*). Quamquam *e* non ex *f* descriptus est, id quod elucet ex quibusdam lectionibus, velut 121, 46 *oronatis* contra *moriatis f*, 122, 39 *Venafrum* contra *venastrum f*, 124, 5 *troya* contra *tidia f*, 127, 12 *Mestratim* contra *mendati f*. Ex ratione, quae intercedit inter lectiones, colligendum est *f* et *e* ex eodem exemplari deperdito descriptos esse. Iis appropinquat codex *b*, at *m* et *r* artissime inter se cohaerentes membra alterius familiae sunt. Quae cum ita sint, cognitionem quinque codicum a nobis enumeratorum hoc stemmate demonstrare possumus:

1) De aetate codicis me docuit Paulus Lehmann, professor universitatis Monacensis.

Autographon Guidonis
(1119)

Codici *v* (XV. s.), cuius librarius nonnunquam suo ingenio usus correxit (velut scripsit 141,56 *quem* pro *quam*, quod Guido ex Ravennate temere atque inconsiderate transtulerat), certus locus in stemmate, cum materies comparandi non sufficiat, assignari non potest. Et textum, quem ille liber ex aedibus Iacobi Mazochii a. 1523 emissus „De Roma prisca et nova varii Auctores“ ex Guidone tradit, apparet accedere ad similitudinem codicum *m* et *r*, sed gradum cognationis accuratius definire non possumus. Etiam codex, quo Antonius Galateus in suo libro de situ Iapygiae (quem Pinder atque Parthey non adhibuerunt) usus est, quibusdam vinculis cum *m* et *r* coniunctus erat et distabat multum ab *e* et *f* (cf. 119, 29 *aequat*is (*coequat*is *m*, *r*) contra *coequans e f*, 119, 39 *Rugę* contra *Buge e f*).

Konradus Miller, Mappae m. VI, 8, dicit fragmentum Ravennatis Mutinae esse in codice VI. B. 12. Hoc non plane rectum est. Codex enim ille chartaceus, saeculi XV., qui nunc α. R. 9. 5 signatus est, continet in folio 40 fragmentum ex Guidone sumptum, cuius photographiam possideo, cum titulo *Ex libris cosmografie guidonis rauenatis*. In hoc legitur pars earum rerum, quas Guido ex Pauli historia Langobardorum excerpserat (cf. in nostra editione p. 126, 23sq.), res dico ex cap. II 9; II 18; II 14, 15, 16 depromptas. Sequuntur sex versus, qui inscribuntur „De urbibus gallicis“ (= „De nominibus Gallicis“ in Mommsenii editione *Chronicorum minorum* I p. 613 usque versum quartum, qui illic legitur sic: *dan iudicem h' est gallice; h' ebree*). Inde usque ad f. 42^r exhibentur „Nomina provinciarum“ (= Polemii Silvii laterculus ed. Mommsen in „*Chronica minora*“ I p. 535sq. et 534sq.). Nomina gallica et nomina provinciarum insunt etiam in libro a Mazochio edito (f. LXXXVII—LXXXVIII), quem supra memoravimus. Quorum ordo est idem atque in cod. Mutinensi; lectiones quoque consentiunt maximam partem cum hoc codice.

Postremo moneo haec, quae ad usum libri a me editi pertinent:

1. In uniuscuiusque paginae superiore margine numeros paginarum editionis Berolinensis acervatim notavi. Nominibus autem propriis, quae in catalogis civitatum vel fluminum enumerantur, etiam numerum versus praeposui, quem unumquodque eorum in editione Berolinensi habet. Extra catalogos hoc omisi, ne imago scripturae numeris nimis multis damnum caperet. Oportet nomina propria ideo peculiariter insignire, quia in libris doctorum

usque ad hoc tempus plerumque secundum paginas et versus editionis a Pindero atque Partheyo factae memorabantur. Nomina propria ita prolata in mea quoque editione inveniri possunt, etsi paulum operae eo fit, quod — haud sine causa scilicet — omisi paginas prioris editionis singillatim indicare.

2. In opere Ravennatis *ae* perraro scribitur (eius loco *e*). Sed quando in codicibus abbreviatura usurpatur, quae in medio relinquit, utrum cum *ae* an cum *e* solvenda sit, scribebam *ae*. Ergo si e. g. *quae* in libro meo legitur, hoc semper fere significat abbreviaturam *q̄* traditam esse.

3. Sub contextu Ravennatis sunt duo apparatus critici. In priore notantur lectiones, porro correctiones earum contextus partium, quae sunt generis appellativi. Alter apparatus indicat fontes locorum a Ravennate laudatorum, inprimis autem spectat ad nomina propria, qua de causa eum quodammodo nominare Germanice possis „Namenapparat“. In contextu enim nomina propria ita scribo, ut sunt tradita. Sed si cui nomini parvulus circulus (°) praepositus est, hoc significatur nomen sic notatum in altero apparatu emendari aut critica ratione tractari.

In legendis plagulis ad corrigendum destinatis Hans Scharold, professor gymnasii Maximilianeae Monacensis, et Andreas Janson, olim professor gymnasii Cambodunensis, valde me adiuverunt. Quibus gratias ago maximas.

Scr. Monachii, mense Octobri a. MCMXXXIX.

Joseph Schnetz.

RAVENNAS COMPARATUR CUM GUIDONE

RAVENNAS	GUIDO
II, 20. 21 p. 32, 1–51	= c. 120. 121 p. 139, 20–66
III, 12 p. 43, 30–38	= „ 122 p. 140, 1–7
„ 12 p. 44, 1–8	= „ 122 p. 140, 7–15
„ 12 p. 44, 9–24	= „ 123 p. 140, 19–30
IV, 1 p. 44, 28–40	= „ 125 p. 140, 54–141, 2
„ 4 p. 46, 15–19	= „ 125 p. 141, 5–9
„ 11 p. 52, 31–39	= „ 126 p. 141, 11–19
„ 11 p. 52, 40–48	= „ 127 p. 141, 24–30
„ 12 p. 53, 1–23	= „ 127. 128 p. 141, 31–54
„ 29 p. 65, 24–40	= „ 56 p. 126, 7–20
„ 29 p. 65, 41–66, 21	= „ 66–68 p. 128, 30–129, 38
„ 30–36 p. 66, 25–74, 41	= „ 11–53 p. 115, 49–125, 25
„ 37. 38 p. 75, 42–76, 41	= „ 5–9 p. 114, 48–115, 34
„ 45 p. 82, 47–83, 4	= „ 130 p. 142, 5–21
„ 46 p. 83, 10–29	= „ 124 p. 140, 32–54
„ 46 p. 83, 29–33	= „ 125 p. 141, 2–10
„ 46 p. 83, 34–36	= „ 126 p. 141, 21–23
„ 46 p. 83, 37–45	= „ 129 p. 141, 55–142, 4
V, 1 p. 83, 46–84, 2	= „ 4 p. 114, 41–47 et c. 69 p. 129, 41–46
„ 1–16 p. 84, 3–96, 29	= „ 69–119 p. 129, 48–139, 17
„ 23 p. 100, 26–52	= „ 58–61 p. 126, 51–127, 29
„ 26 p. 102, 7–31	= „ 64. 65 p. 128, 3–25
„ 27 p. 102, 41–43	= „ 63 p. 127, 46–48

Guidonem cum Ravennate eodem modo comparare supervacaneum est, quod loci ex Ravennate sumpti in libro Guidonis ante apparatum criticum indicantur.

NOTARUM EXPLICATIO

I. NOTAE AD RAVENNATEM PERTINENTES

Rav. = Ravennas.

CODICES

A = Vaticanus Urbinas 961 s. XIV.

B = Parisinus bibl. nat. 4794 s. XIII.

C = Basiliensis F. V. 6 s. XIV, f. 85–108^v.

Ricc. = Vaticanus Ottobonianus 2072 lat. s. XIV continens excerpta a Riccobaldo Ferrariensi ex Ravennate hausta (cf. *Hermes* IV, 1870, 134sq.).

apogr. Leid. = apographon codicis *B* Leidense s. XVII.

EDITORES

Porch. = Placidus Porcheron, Anonymi Ravennatis ... de Geographia libri V, Parisiis 1688.

Gron. 1 = Iacobus Gronovius, Pomponii Melae libri etc. ... Ravennas geographus. Lugduni Batavorum 1696.

Gron. 2 = Abrahamus Gronovius, Pomponii Melae de situ orbis libri III ... accedunt ... Ravennatis anonymi geographia ... Lugduni Batavorum 1722.

ed. (editores) = *Porch.*, *Gron. 1*, *Gron. 2*.

‡ = M. Pinder et G. Parthey, Ravennatis anonymi cosmographia et Guidonis geographica. Berolini 1860.

II. NOTAE AD GUIDONEM PERTINENTES

b et G^b = cod. Bruxellensis 3899–3918 s. XIII.

e et G^e = cod. Mutinensis bibliothecae Estensis miscell. α. W. 8. 14 s. XV.

f et G^f = cod. Florentinus Riccardianus 881 s. XIII ex. vel s. XIV in.

m et G^m = cod. Mediolanensis Ambrosianus R 104 s. XVI.

r et G^r = cod. Romanus Sessorianus 286 s. XV (in R. Bibliot. Nazion. Centr. Vittorio Emanuele II).

v et G^v = cod. Vindobonensis Caesareus 3190 s. XV.

G = consensus omnium Guidonis codicum.

Gal. = Antonii Galatei Liciensis philosophi et medici doctissimi qui aetate magni Pontani uixit, Liber de Situ Iapygiae. *Usus sum editione Basiliensi anni 1558, ubi est haec tractatio in p. 9–123. Sequitur in p. 124–127 eiusdem libelli Galatei epistola ad Loysium Palatinum.*

Maz. = De Roma prisca et nova varii Auctores. Romae ex aedibus Iacobi Mazochii 1523.

‡ = M. Pinder et G. Parthey, *v. supra*.

III. ACCEDUNT HAE NOTAE

Ant. = Itinerarium Antonini.

Arch. hist. Ver. Unterfr. = Archiv des historischen Vereins von Unterfranken und Aschaffenburg.

Arch. slav. Ph. = Archiv für slavische Philologie.

Bay. Bl. f. Gymn. Schulw. = Bayer. Blätter für das Gymnasialschulwesen.

Ma. Ent. = Jos. Marquart, Die Entstehung und Wiederherstellung der armenischen Nation. Berlin-Schöneberg 1919.

Ma. Kauk. = Jos. Markwart, Skizzen zur historischen Topographie und Geschichte von Kaukasien. Wien 1928.

Ma. Südarm. = †Jos. Markwart, Südarmenien und die Tigrisquellen nach griechischen und arabischen Geographen. Wien 1930.

Miller, It. R. = Konrad Miller, Itineraria Romana. Stuttgart 1916.

Miller, Mm = Konrad Miller, Mappae mundi. Stuttgart 1895–1898.

Ph. = Philologus.

RE = Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft.

Rechtsrh. Al. = Joseph Schnetz, Die rechtsrheinischen Alamannenorte des Geographen von Ravenna, in „Arch. hist. Ver. Unterfr.“ LX (1918).

Roth = Carl Ludwig Roth *1811, †1860, professor gymnasii, ab a. 1855 professor extraord. universitatis Basiliensis.

Sch. = Schnetz.

Tab. = Tabula Peutingeriana.

U = Joseph Schnetz, Untersuchungen zum Geographen von Ravenna. München 1919.

WklPh. = Wochenschrift für klassische Philologie.

Z. Gesch. Oberrheins = Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins. N. F. 36 (1921).

ZNF = Zeitschrift für Namenforschung, ab a. 1937; prior titulus erat:

ZONF = Zeitschrift für Ortsnamenforschung (1925–1937).

Z. Schweiz. Gesch. = Zeitschrift für Schweizerische Geschichte.

corr. = corrige, corrigendum, correxit, correxerunt.

[] = quod est inclusum, spurium est.

< > = quod est inclusum, suppletum est.

† = locus valde obscurus.

* = forma alibi non tradita, quae statuenda esse videtur.

◦ = Verba (praecipue nomina propria) hoc signo notata in secundo apparatu critico tractantur (v. supra p. VIII).

**RAVENNATIS ANONYMI
COSMOGRAPHIA**

I. 1. Sub dei qui militant imperio,
eius legem observare iniant et beate
<uite> atque infinite glorie perfrui
bono desiderant, <ip>si sine dolo men-
tis et absque hypocrisi caritatem pro-
ximis suis impendunt, ut ab ipso, qui
celorum possidet septra et terrarum
continet regna, frequentius ammo-
nentur, et gratius dare omnibus pe-
tentibus, sicut acceperunt ab ipso, deo
et salvatore nostro, vehementius prae-
stantur.

Quam ob rem, o mi frater caris-
sime, postquam divina aspiratione
praeditus me compelleres, ut ego per
†pallidines subtilius tibi indicem mun-
dum, recordari debes quod ait in
sanctis scripturis dominus dicens „ubi
eras, quando ponebam fundamenta
terre? indica mihi, si habes intelli-
gentiam. quis posuit mensuras eius,
si nosti, vel quis tetendit super eam
lineam?“ et alibi „altitudinem celi et
latitudinem terre et profundum abyssi
quis mensus est?“ sed tantum cum
propheta clamemus „quam magnifi-
cata sunt opera tua, domine! omnia

in sapientia fecisti.“ nam quod apud
humanum sensum possibile est: mul-
torum phylosophorum relegi libros 30
Christo iuvante in quantum valeo. aio
tibi, licet in India genitus non sim
neque alitus in Scotia neque peram-
bulaverim Mauritaniam simul nec per-
scrutatus sim Scythiam aut per qua-
drigines ambulaverim mundi, attamen
intellectuali doctrina imbiui totum
mundum diversarumque gentium ha-
bitationes, sicut in eorum libris sub
multorum imperatorum temporibus 40
mundus iste descriptus est. sic enim
ait quidam phylosophorum „Romani
tam per sapientiam plurimos amplec-
tentes quam muneribus oblectantes
seu armis debellantes totum mundum 45
sibi subditum multis fecerunt tempo-
ribus.“ quod et testatur mihi sanctum
Christi dei nostri evangelium dicens
„exiit edictum ab Augusto Cesare, ut
describeretur universus orbis.“ sed et 50
doctrina sanctorum apostolorum per
totum divulgata est mundum, quem-
admodum scriptum est „in omnem
terram exivit sonus eorum et in fines

Ante versum 1 A habet: In hoc corpore continetur chosmographya et romanorum
ystoria Ad 1–12 v. Ph. 89, 93sq. 2 inhiant ed. 4 si AB 5 ypocrisi A hypocrisi ̱
karitatem A 7 scepra A ̱ 8 frequentius B 9 gratis AB ̱ 13. 14 carissime]
kme AB 14 posquam B 15 me compelleres B compelleres me A 16 †palli-
dines] fort. *pullidines pro *pulledines (ut nigrido pro nigredo) i. e. pulli colores „Schwarz-
zeichnung“ inditē B in cladē A 17 debes A ̱ iubes B ed. 22 tetendit] te
tenebit B 25 tantum] tm B tamen ed. 31 aio om. A 33 alitus] aliquid A
33. 34 perambulauissem A 34 maritaniā B 35 sythiam A 36 attamen ab
i. d. imbutis, totus mundus Porch. 37 imbuti AB imbui ̱, v. Ph. 87, 102 39 post
libris Porch. addit [legimus] 41 sicut A 47 et testatur mihi] testatur et B
48 nostri om. B 50 et om. B

18 dicens Iob 38, 4. 5 23 alibi Sirach 1, 2 26 propheta psalm. 103, 24
32 licet cum hoc genere orationis cf. Dionys. per. v. 709sq. 42 Romani etc. ̱
comparant verba Iamblichi apud Iordan. Romana p. 3 Mo. 48 evangelium Luc.
2, 1; tamen hic legitur Caesare Augusto 53 scriptum est psalm. 18, 5

It. Rom. II: Rav. et Guild. ed. Schnetz

orbis terre verba eorum.“ nam, ut praelibatum est, Christo nos iuvante diversa subtilius ad narrandum tue iussioni parebo, ni fallor, nisi varie
5 gentes sua pro nimia superbia concupiscentes alienas aut meliores patrias aut fortasse ab aliis nationibus graviter afflicte a propriis cespitibus transmetate sunt et, ut barbarus mos
10 est, forsitan ut olim nominate sunt patrie, civitates vel flumina nuper aliter appellentur.

Sed ut ad propositum redeamus: omnibus sapientibus cognitum est quod
15 universitatis bonus opifex Christus dominus noster omnipotens ex nichilo condidit cuncta fecitque luminaria magna ad ornamentum Olympi, per que solertissimi viri creatoris iussu
20 momenta et tempora supputare possunt. ergo dum sol totam diem per meridianum marginem potentissime iussu factoris exambulat <et> unamquamque horam diei verno tempore,
25 tanquam horologium <per> ordinem suum, per occursum designat, possumus arbitrari universarum gentium patrias per magnum circuitum intransmeabilis oceani litore positas et
30 Christo nobis auxiliante subtilius designare.

2. Prima ut hora diei Indorum reperiuntur prosapie, quorum post terga ad orientalem plagam tanquam ex
35 latere proximis solus, intransmeabilis

heremus reiacet, qui apud humanos gressus nullo modo totus perambulari invenietur. nam ad frontem eiusdem Indie Perse inferiores, id est Parthi, convicinantur, sed et alie nationes
40 eidem Indie appropinquantes; inter quas et Agarenorum transit breve heremum Madian-Nabatheolitanapatria.

Secunda ut hora diei Persarum est patria, in qua ex oceano summe partis
45 meridiane pertinens maximus sinus Persicus ascribitur.

Tertia ut hora diei Araborum que aromata profert est patria in qua ex oceano meridiano pertinens maximus
50 sinus, qui et Mare Rubrum conscribitur, Arabicus esse dicitur.

Quarta ut hora diei Ethyopum Auxumitanorum, °Candacissi et Troglodytorum est patria; in qua iuxta de-
55 serta et arenosa loca, quae non longe ab oceano sita sunt, et maximus lacus invenitur Nusalis, per quem transit fluvius Nilus. qui Ethyopes plerique draconeibus vescuntur, ut testatur psal-
60 migraphus. cuius patrie ad frontem, ut ad Mare Magnum dicamus, grandis eremus, qui et Nitrensis dicitur, reiacet, et postmodum spatiosa Egyptus et Alexandria famosissima.
65

Quinta ut hora diei Ethyopia Garamantium reiacet; in qua patria non longe ab oceano fluvius, qui dicitur Ger, dilatissimus currit. in qua patri-
sunt montes, qui °Naubabon[i] appel- 70

5 prae A¶ 9 transmeatae Porch. 10 sunt om. A 16 nihilo ¶ 20 tepora B
supare AB 22 potentissimi A¶ — 23 et et v. 25 per supplevi 29 littore A
32 at A 35 proximos A solum A 36 eremus B¶ Ricc.: (India) habet .. here-
mum interminabilem qui om. A 38 invenitur B 39 persi A pse B Persae ¶
42 agarienorum A brevi AB¶, v. Ph. 72, 383° 42. 43 eremus B¶ 43 Nabatheolitanapatria
AB -aei ¶ olithana A 45 partis patras A 47 adscribitur A 48 tertia A
53. 54 aut summatanorum AB 54. 55 triagliodytorum A trogliodytorum B Tiglitorum Ricc.
57 oceano sic semper cum cc Ricc. et om. A¶ 59 Nylus Ricc. 60 dracone B¶ 63 heremus que et Nytrencis Ricc. 64 spetiosas A 66. 67 Garamantium Ricc.

54 fort. Candacissis, v. Ph. 89, 88 59 Ethyopes plerique dr. vesc. hoc conclusit Rav. ex psalm. 73, 13. 14 70 cf. Nauvavon III, 3; est gen. plur.

lantur. in qua Ethiopia est lacus, qui dicitur Licumedis, simulque lacus, qui dicitur Augitta. cuius Garamantium patrie ad frontem, multis pre medio esse espatii, id est litus Maris Magni, Mauretanie Cyrenensis ponitur patria.

3. Sexta ut hora diei Ethiopia °Biboblatis ponitur, ubi est lacus, qui dicitur Tage. que patria, dum multum existit caumatosa, litus oceani spatiosissimum desertum habet. in qua patria sunt montes qui dicuntur °Tuliatodi. in qua patria litus oceani item fluvius Ger turbulentus currit. cuius °Biboblatis spaciosissime patrie ad frontem immensis pre medio spatiis, ut dicamus litus Maris Magni, tota Affricana ponitur regio et Numidia atque Mauritania Cesariensis.

20 Septima ut hora diei Mauritania ascribitur Perosis vel patria Salinarum. in qua patria iterum maxima caumata esse videntur. in qua maximum deserti spatium est et montes qui dicuntur Litricus. post terga patrie procul infra oceanum tres magne insule inveniuntur. cuius a fronte patrie, multa prae medio spatia, id est litus Maris Magni [in], Mauritania ascribitur 30 Tingitana, que confinalis existit super scripte Mauritanie Cesariensis.

Octava ut hora diei Mauritania dicitur Egel. in qua patria iuxta sinum oceani sunt montes et ardere ascribuntur. in qua patria litus ipsius oceani sunt montes que appellantur Brace. cuius patrie ad frontem per multorum miliariorum spatia, id est litus Maris Magni, Mauritania que dicitur Gaditana ponitur. que Gaditana barbaro modo Abridia dicitur. que patria litus Maris Magni confinalis existit prelate Mauritanie Tingitane. in qua Gaditana patria gens Uandalorum a Belisario devicta in Affricam fugiit et nusquam comparuit. cuius Gaditane patrie proximum fretum Septemgaditanus esse scribitur.

Nona ut hora diei Spanorum famosissima est patria.

Decima ut hora diei Galletie vel °Spanie vasconum est patria. que Galletia ex praedicta Spania pertinet.

Undecima ut hora diei Vasconum est patria, que antiquitus Aquitania dicebatur.

Duodecima ut hora diei Briptonum est patria. cuius post terga infra oceanum, ubi longius est duorum dierum cum suis noctibus prospere navigantibus iter, magna insula Brittania

2 Lycumedis Ricc. iaccus A 5 esse] est et AB, om. ¶, v. Ph. 87, 112sq. spatiis A¶ id est] idem AB 6 ponitur patria] ponitrie A ponitur patrie B 7. 8 biblatis A Biboblantis Ricc. 9 multorum AB 10 caumosa B¶ 12. 13 niliatodi A tuliatodi B Ricc. 13 patria om. B 19 Cesariensis sic AB Ricc. 21 adscribitur B Perosis etiam Ricc. 22 iterum om. A in hac sunt desertura(!) et caumata Ricc. 23 qua] qua patria A 25 litri A¶ Lyrissus Ricc. 30 supra ¶ 31 cesariensi A cesariensis B 34 oceani Ricc. 36 qui A¶ Braxe Ricc. Bracae ¶ 41 que patria litus Sch. quae litus est A que litus patrie B quae litus ¶ 41sq. hec est post Mauritaniam Tyngitanam Ricc. 43 mauritanae A 44 vandalorum A uandalorum B 45 fugit A¶ nunquam AB¶, v. Stangl, WklPh. 1920, 407 49 Hispanorum Ricc. 51 gallecie A galletie B Galetie Ricc. 52 guasconum A 53 galletia B 56 Equitanie regio Ricc. 58 britonum B¶ (v. U 62) Britannia non insula Ricc. 61 notibus B

7. 8 Biboblatis hic et postea scribendum mihi videtur Biblobatis; fort. enim nomen continet βίβλος = βύβλος „Papyrus“; pertinetne -batis ad βάτος, quod vocabulum „Dornstrauch“ significans postea fort. sensum latiore „Strauch“ nactum est, ut *βατίς transferendum sit „Strauchgegend“? 12. 13 Tuliatodi] Cumatodi Sch., i. e. κυματώδη sc. ὄρη „wellenförmige Berglandschaft“, cf. 37, 9 15 lego Biblobatis 52 Spano-vasconum Sch.

reiacet, quam Grecorum phylosophi quasi <i>micosmin appellant. et trans ipsam Brittaniam, ubi longius <est iter> trecentis miliaris spatiis, Scotorum insula invenitur, que et Ybernia conscribitur. nam iam ultra illam, ut ad occidentalem dicamus plagam, nullo modo ab hominibus terra invenitur.

10 4. Itaque per totas duodecim, quas signavimus horas diei, patrias iussu dei, qui producit ventos de thesauris suis, flant venti sex.

Si quis vero dicere voluerit, quod 15 inerudito more arbitratum est, <quod ponuntur> per singulas horas diei patrie, quia, quamvis in prima hora diei sol quasi super Indorum stare supputetur patria, attamen in eadem prima 20 hora diei in totum respicit mundum: ad que respondemus, quia verum est, quod, quando in prima hora diei sol quasi super Indorum respicere supputatur patriam, per universum nitescit 25 mundum non solum in prima hora sed et per totas duodecim horas diei; sed et quando in duodecima hora diei sol quasi super Scotorum estimatur esse patria, et trans ipsam Scotiam et 30 trans extremam Indiam et in totum per quadrigines mundi sicque, quanto deus scit, trans totum orbem sol quod respiciat credendum est. sed, ut diximus, arbitrandum est, in quo loco 35 quasi sol stet, sicut in divina scriptura continetur „tunc locutus est Iosue Nave domino in die, qua tradidit Amorreum

in conspectu filiorum Israel; dixit coram eis: sol contra Gabaon ne movearis et luna contra vallem Achilon“. 40 o solertissimi viri, nonne tandem, quando sol contra locum Gabaonitarum stetit, non respiciebat in toto mundo? et si talis dei famulus ut sol a nominato loco nec moveri arbitratus 45 est, quid prohibet per singulas horas diei arbitrare, quod quasi super diversas — ut dictum est — respiciendum supputetur patrias? et si per horologium, quod in metallo designatur 50 modicum, totam diem per horarum supputationes diligentius discernimus, quanto magis prudentes viri, totum ut <ho>ros<copium sp>herophormum arbitantes mundum, possunt subtilius 55 que ponuntur patrie in universo mundo circa oceani limbum per totas horas ut dictum est supputare.

5. Et si forsitan ex contentionariis quispiam ingerere voluerit asserens, 60 quomodo credendum, quod prima hora diei sol statim in Indorum respiciat patriam, maxime cum dictum est, quia intransmeabilis eremus post terga eiusdem Indie extendatur et proinde 65 arbitrandum est, quia pro valida longinquitate praedictae eremi sol moras usque in Indiam veniendum facit, cum omnibus palam est, quod ultra fines terrarum oritur vel ponitur sol; ad 70 quos dicimus: Quomodo verbi gratia stat homo in Scotia, ubi iam terra ultra nullo modo invenitur apud humanos oculos et comparet, quod cer-

2 micosmin AB¶, i. e. ἡμικόσμιον v. Ph. 89, 95 adn. 3 britaniam B ubi longius etc. v. Ph. 89, 95sq. AB¶ ponunt ubi longius post spatiis 4 miliaribus A 15 quod ponuntur a me suppl. 29 sotiam A 31 quadrigenes A 31 sitque AB 35 scriptara B 38 conspetum B 40 aquilon A 44 post famulus Porch. addit [obtinuit] 47 arbitrari ed. 48 respitiendum A 49 et] quis A 52 supputatones B 54 ad <ho>ros<copium sp>herophormum v. Ph. 87, 81sq. 65 eidem B 66 prae A¶ 68 in om. B ed. veniendo ed. 71 ad Quomodo — p. 5 18 dignoscitur v. Ph. 87, 93—95 74 et] ei AB¶

1 Grecorum phylosophi quasi <i>micosmin appellant talem vocem apud neminem Graecum inveni 36 Ios. 10, 12

tissime duodecim horas diei expleat
et propinquus sol collocetur, et si in-
erudito 'more pergens itinere his in-
vestigator finem occasus solis exqui-
sierit, nequaquam invenire potest, quia
tantummodo creatori omnium cogni-
tum est: pari modo et <in> orientalem
plagam arbitrandum est, quia ex la-
tere orientali <sol prima hora diei sta-
tim in Indorum respiciat patriam>,
quamvis dictum sit, quod post terga
ei<us>dem Indie intransmeabilis existat
eremus sicuti et in Scotia duodecima
hora diei explicita supputatur (quae,
ut diximus, post terga Britanie ad-
iacet), quamvis post eandem Scotiam
ab humanis optutibus infinitus oce-
anus esse dignoscitur. nam plerique
sancti patres et nonnulli huius mundi
phylosophi scripserunt, quod Trans-
indorum vel Britonum regionibus
oritur vel ponitur sol. quod testatur
mihi sanctus Baxilius Cesarie Cappa-
docie episcopus in suo Exameron, sed
et sanctus Ysidorus Ispalensis. nam
Liginus et °Crathon atque Iamblichus
huius mundi phylosophi in suis ex-
positionibus decreverunt, quod verno
tempore Transindorum vel Britonum
regionibus oritur vel ponitur sol.

6. Et si forsitan aliquis nostram ex-
positionem renuens cosmographis cre-
diderit, qui cunctam quasi Orientis
plagam descripserunt et etiam oce-
anum vel iusta limbum eius sita loca
et regiones quasi minutius nominatim
designaverunt, quo omnibus Christi-
anis dicere illicitum est (quia, ut ple-
rique phylosophi decreverunt, nulli
homini permissum est post terga Indie,
que dicitur Dimirice-Evila, oceanum
reperire, quod et credimus, quia cer-
tissime ita veritas esse probatur) —
nam sicut premisimus, si aliquis eis-
dem cosmographis magis quam nostre
expositioni crediderit, quo tantam
orientem ab hominibus oceano cir-
cumseptam perambuletur et nomi-
natim describatur: ad quos dicimus:
Ergo, ubi est ille immortalitatis sua-
vissimus paradisi, qui in sancta
scriptura ad orientem esse describitur,
in quo noster protoplastus ab angue
suasus pessimo factoris iussum sper-
nens renuit vitam exulque effectus
necem meruit proprio arbitrio? Quam
ob rem nos credimus, quod trans In-
dorum Dimiricam-Evilat patriam <in>
intransmeabilem ab hominum itinere
<eremum> ad horientalem plagam ipse

2. 3 si inerudito] sine rutido AB ed. 3 his AB his si ed. hic ¶ (v. Ph. I. c. 93)
5 potest] putet AB ¶ 9 orientalis B 9 <sol — patriam> sic vel similiter lacuna
a me I. c. indicata explenda est 12 eidem AB ¶ eiusdem ed. 14 quae, ut]
quia ut B ¶; incerta est lectio in A 17 obtutibus ¶ 18 dinoscitur A 21 re-
giones A 23 basilius A 23. 24 cappadocie B 25 et in B super lineam ad-
ditum a prima manu Yspanensis B 26 cathon. B ¶ Iamblichus B 29 trans
yndorum A britonorum B 30 regiones A 31 si om. B 35 iuxta B ¶
36 minimus B 37 quo A ex (hoc postea alio?) atramento punctis deletum] quo B
ex quo ed. quod ¶ 38 illicitum] mihi licitum A 41 eiula B 46 quod ¶
tantum A totum ed. 47. 48 circumscriptam A circumseptum ed. 46—49 credi-
derit, quod tantus Oriens ab hom. Oceano circumseptus ¶ crediderit, quo totam
Orientem oceano circumseptam, <tamquam> perambuletur ab hominibus, et nomi-
natim describant Sch., v. Ph. 87, 96 adn. 53 protoplaustus A 54 pessimus B
pessime ed. 57. 58 trans-Indorum ed. 58 dimiricum B eiulat B patria A
58—60 <in>—<eremum> Sch., v. Ph. 87, 95 60 orientalem A ¶

23 Basiliius Homilia VI in Hexameron cap. 9: Ἰνδοὶ καὶ Βρετταννοὶ τὸν Ἰκὸν βλέ-
πουσιν 25 Isidori De natura rerum (ed. Becker) cap. 16 26 Crathon] in Isid. De
nat. rer. capitulo 17, quod est de „solis cursu“, „Aratus (oratus cod. Bamberg.) et Hy-
ginus“ nominantur; sed non audeo dicere „crathon“ ex „aratus“ corruptum esse

paradisus esse hostenditur, sicut hic testatur mihi sanctus Athanasius Alexandriae episcopus ab Antiocho exquisitus preside dicens „testificatur mihi sancta scriptura dicens quod plantavit deus paradisum in Eden ad orientem; docet enim nos, quia in extrema orienti totius terre est paradisus. quam ob rem aiunt quidam disertissimi ystoriographi quoniam propterea cuncta ambrosiifera gignuntur . . . sicut proxima paradisi existit provincia. et quemadmodum palme mascule proxime vicinantes feminas palmas per aspirationem ventorum fructificare faciunt, ita videlicet ex paradiso ventorum flatibus flagrans aspiratio vicinantium sibi locorum arbores aromata gignere facit.“

Taleque testimonium, quod ipse existit . . .

* * *

fluvius. nos quippe dicimus, quod omnia flumina ex terra in mare sua effundunt fluentia, nam nullo modo de mari in terram ab humanis obtutibus procedere videntur excepto reumaticam accessam, quod omnibus palam

est. sed illis responditur, quomodo legimus de fonte Arethusa. illud vero quod in sacra scriptura insertum est et eius similia: quod ex alio fonte de alia insula mare per medium aqua crucem dat (quod multis modis probatum est) et quia omni modo hoc ab omnipotenti potest fieri domino, quod „omnia flumina intrant in mare et mare non redundat, in locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant“, pro certo verum est; sed nullo modo ab humanis videtur optutibus.

7. Et si aliquis ignoranter dixerit, quia ille homo forsitan, qui usque in extremum orientis oceanum ambulavit, illum nobilissimum invenit paradisum suisque pedibus perambulavit, sed fortasse dei iussu ab oculis eius absconsum est ipse locus quo existeret paradisus et nisi arbitrabatur eum esse velut unum de aliis locis (nam ipse erat certissime paradisus): et ad quem respondemus: hoc etiam si in humana mente assederit, velut unam de iniquis cogitationibus esse decernimus, quod corruptibilis <homo, qui> missus fuerat <ab> hominibus aut sponte peram-

1 ostendit A ostenditur ¶ an hoc? 2 athanasius A ¶ 3 exquisivit AB 4 dicens om. A 6 in Eden] in edem A 7 orientis AB ¶. v. Ph. 87, 96 adn. totius B 8 paradisius (et sic plerumque postea) B 9 istoriographi A historiographi ¶ 10 ambrosiifera A ¶ 11 sicuti A 12 prouintia B 13 palme mascule proxime vicinantes] palme (palmae A) maximi proxima vicinantes AB palmae masculi proxime vic. ¶. cf. Graecum contextum: φοίνικες ἄρκενες τοὺς πλησιάζοντας φοίνικας θηλυκοῦς 14 palmas om. A 15 faciunt] nesciunt A 16 pro flagrans exspectas fragrans 18 faciunt B 20 extitit A de lacuna post existit v. U 70 et Ph. 87, 99 cum adn. 32 27 respondetur ed. 28 arethus A 30 fronte B 32 cursum ¶ 39 optilitibus B 41 qui usque] cuiusque A 45 set A 46 ipse locus quo] ipse locus B quod ipse locus ed. 49 certissime] certe B 52 quod qui corruptibilibus ed. 53 homo, qui supplevi 54 hominibus AB ed. homo ¶

4 dicens Athanasius, Quaestio XLVII (Migne, Patr. Gr. 28, 628). Ab Athanasio haec potissimum discrepant: 7 extrema a Rav. additum est 9 disertissimi: ἀκριβεῖς 11 gignuntur: ὑπάρχουσιν post gignuntur excidisse videntur, quae apud Athan. ita leguntur: περὶ τὰ ἀνατολικώτερα, ἤγουν τὰ Ἰνδικὰ μέρη sicut proxima paradisi existit provincia: ὡς πλησιόχωρα τυγχάνοντα τοῦ παραδείσου. Rav. igitur πλησιόχωρα stulte partitus est 13 palme mascule etc.] v. supra in app. crit. 14. 15 post ventorum deest versio vocabuli συμβιβάζοντες 15 ita videlicet = οὕτω δὲ καὶ 16 flagrans aspiratio: εὐωδία 17 post aspiratio deest versio vocabuli ἐξερχομένη vicinantium sibi locorum arbores: τὰ πλησιώτερα τῶν ἐκεῖσε τόπων δένδρα 35—38 omnia —fluant] Ecclesiastes 17, sed Vulg. habet ad locum

bulans, suis corporalibus oculis potuisset vel modo possit nobilissimum videre paradisum aut pollutis terram sanctam perambulare pedibus. plurimi enim quasicosmographi sub paganorum tempore, antequam gens Romanorum potestatem dominandi accepisset saeculum, non dicimus quod totum mundum, nam [orientalem], antequam Christi dei nostri de incorrupto virginis utero corporalis fuisset praesentia, [ante] orientalem plagam descripserunt, ut dictum est. et ubi fuit ille gladius versatilis, qui dei iussu usque ad incarnationem eius <vel> adventum custodiebat paradisum, quando homo corruptibilis carnaliter potuit in ipsum ingredi paradisum? nos non dicimus, quod iustorum, quorum deus iubet, anime non ingrediantur in paradiso, sicut credimus illius latronis fidelissimi, ad quem ait Christus deus noster omnipotens, qui tantummodo carne crucifixus est: hodie mecum eris in paradiso. sed dicimus, quia, si ex peccatis anima peccatoris omnimodo ingredi prohibetur in paradisum, quanto magis autem a terreno missi domino aut sponte homo peccator corporaliter ambulans dei iussu ipsum ingredi prohibeatur in paradisum.

8. Legimus etenim illum magnum regem Macedonum Alexandrum: dum per Transindorum patriam, eremum, 35 diebus perambulasset plurimis, non solum a Stoicis ex Indorum genere hominibus sed et a demonibus, qui etiam nolentes proferre veritatem ut assolent, accepit responsum isdem 40 Alexander, quod infinita apud humanos gressus illa existeret eremus, et ideo quasi ad propria remeandum ipse regrediebatur Alexander. sed et in eodem libro Alexandri, dum de Macedonia propria movit patria Dariumque regem Persarum occidit, deinde Porum regem interfecit Indorum, nullo modo invenitur, quod Alexander mare transisset et sic usque in eremum, quae 50 est trans totam Indiam, perambulasset, sed magis tam ipse Alexander quamque eius infinitus exercitus equites pedestres cum vectis gladiis in illis ambulasse describuntur partibus. 55

Itaque alii fallaces pseudocosmographi praefata flumina, id est Tigrin et Eufraten, ex montibus Armenie processuros istoricaverunt. sed et hoc absit quod veritas sit. non ergo in Armeniorum terra ille suavissimus paradisus esse ostenditur. et quomodo in oriente paradisus esse ascribitur, si in Armenia esse putatur? qui<ppe>Perse-

3 polutis B 5 enim om. A quasi cosmographi ¶ quasi asmographi AB 7 accipissent B 9 nam [orientalem] etc. suspicor prius scriptum esse: nam orientalem, ante quam—praesentia, plagam, sed, ut verba ita collocarentur: nam, ante quam—praesentia, orientalem in margine notatum esse: ante orientalem, quae vocabula postea falso in contextum inserta sunt 15 ¶: incarnationis? vel supplevi 21 paradisum B ¶ 25 set A 26 quia si] quasi B 29. 30 peccatorum A 31 in ipsum B 35 transyndorum A 37 yndorum A ut solet 39 nollentes B 40 assolet A 47 porrum B 55 ambulasset B 58 montibus] monilibus A 59 istorizauerunt A ystoricaverunt B 62. 63 in oriente] moriente A 64 qui<ppe>] qui AB ¶ Perse] p se AB

23. 24 qui tantummodo carne crucifixus est cf. Exemplum epistolae Iustiniani ad Hormisdam. An dicendum sit unum de Trinitate fuisse crucifixum (Migne, Patr. lat. 63 col. 476); hic legitur: quidam asserunt Christum Filium Dei Dominum nostrum pro nostra salute carne crucifixum unum de Trinitate debere praedicari 24 hodie Luc. 23, 43 33sq. in libris notis, qui sunt de fabulosis rebus gestis Alexandri Magni, non legitur, quod plane congruat cum his narratiunculis a Rav. memoratis; vide tamen Miller, Mappae mundi VI 27

Parthi <i>a<m> super ipsam ponuntur Armeniam. que Armeniorum terra infertilis esse ascribitur, immo magis prae omnibus orientalibus regionibus frigida esse clarificatur et plus montuosa magis quam plana asseritur. et ubi est locus epulationis ac omni odore suavitatis plenus, sicuti oportet credere quod suavissimus existat paradisi?

10 nos videlicet credimus, sicut sancta scriptura continet, quod ex fluvio qui de paradiso egreditur, quatuor flumina, id est Geon Phison Tigris et Euphrates, procedunt per omnia. et plerique gentiles philosophi in suis expositionibus decreverunt de duobus fluminibus, quod de Transindorum patria, eremo, de loco investigabili per diversas procedunt patrias. quod ipsi Tigris et

20 Euphrates invisibiliter diserpentes hinc inde terram per immensa miliariorum spatia iuxta Armenie montes manifestantur, qui postmodum implentes copiosam terram Assyriorum-Mesopotamiam, luce clarius designant.

Quam ob rem nullus tali expositioni discredat et aliis credat, quod in extremo oriente, id est post terga intransmeabilis eremi Indie Dimerice-

30 Evilat, oceanus apud homines inveniat, ad quod de meridiano oceano mare procedat in septentrionalen dividens terram, et <eremum> mundi

dietam designet; vel quod ex Armeniis montibus, quod absit, Tigris et 35 Euphrates exurgat, sed magis magisque, quod contra sanctam scripturam apparet, totis suis cum nisibus renuat et immaculatam fidem Christianorum alacri animo <omnibus> diebus vite 40 sue amplectatur, ut ab eterna damnatione ereptus celorum gaudiis perfrui mereatur.

9. Hiis etenim expletis altercationibus, quia oportunitum est unde res 45 exigit, ut loquamur (et nostrum propositum expleamus) septentrionalemque diligentius plagam, in quo valeamus Christo iuvante, enarrare non obmittamus, sicut phylosophorum cetus inter 50 reliquos suos sermones determinat, quod sol sub profunditate oceani arctoam partem noctu exambulat habentes quasi testimonium sancte scripture, quae dixit, quod „sol egressus est super 55 terram et Loth ingressus est Segor“ et alibi „oritur sol et occidit sol et in locum suum ducitur, oriens ipse vadit ad austrum et girat ad aquilonem“. et proponunt, quia, si aliquis voluerit 60 dicere, quod non dicit sancta scriptura clarius, quia sub profunditate oceani vadit sol spatium per nocturnum: ad quos respondemus, quomodo dictum est, quia sol egressus est <in> locis 65 <suis>. nam non potuisset sancta scrip-

1 parti A <i>a<m>] a AB § om. ed.; cum iam super cf. iam ultra p. 4, 6; 4, 73
12 ante quatuor AB habent sunt 13 physon B tygris B euphrates A ut
solet 14 procedant B 16 de duobus fluminibus post quod AB § 17 pa-
triam A eremum B 18. 19 procedant A 19 quod] qui A § 21 terra A
inmensos B 23 manifestatur A 24 assiriorum A 29 danierice B 30 euilat
vel eiulat A eiulat B 31 ad quod] atque § 33 eremum suppl. 34 clietam A
thetam B designat AB 35 tygris B 38 rēnuat B 39 immaculatam B fidem
fidem A 40 omnibus suppl. 41 ampleccatur A 44 his § expletis B
45 quia] an quod? f. quia ex falsa interpretatione abbreviaturae ortum opportu-
num § 48. 49 ualeamus A 50 obmittamus AB 50. 51 coetus § 52. 53 ar-
ctoam A arctoam § 55 quae] q AB quod] quia A 65 est om. A in locis
suis] loos B locis A § 66 sancta om. A

10 sancta scriptura cf. Gen. 2, 10—14 55 sol egressus Gen. 19, 23 57 oritur sol
etc.] Ecclesiastes I, 5; proxime lectionem Ravennatis sunt Hieron. Comm. in Ecclesiasten
(Migne t. XXIII, 2 col. 1015 f.) et August. de Genesi ad litt. (ed. Jos. Zycha) I cap. 10 p. 15

tura dicere „respexit super terram“, si
altitudinis non fuisset sermo. nam si
dixisset „sol egressus est super ter-
ram“, significaret, quod de profundo
5 sol procedat in superioribus. nam de
sancta scriptura de hoc capitulo ita
proponunt. sed et testare sibi de hoc
ipso nonnullos mundanos phyloso-
phos, inter quos Liginium et Ptole-
10 meum, regem Egyptiorum ex stirpe
Macedonum, arctoe partis descrip-
torem, asserunt. sed et Rigilinus, ut
dicunt, phylosophus ita decrevit.

O creatoris inclita
15 et valida potentia!
sat mira cuncta, quae gessit
archana providentia.
cuius iussu lux oritur:
desistunt statim tenebre,
20 occumbunt Titanes, rursus
assistunt terre solide.
nocteque sol igniformus
partem arctoam ambulat
zoziacono itinere
25 ac per immensos latices.

Sed o mirandus artifex,
qui fecit, ut igniformus,
cum is sit ortus nimfibus,
nunquam exuret latices,
30 a nimphis nec extinguitur,
ut, foret ignis, assolet,

inlesus ut permaneat
utique in servitio
isdem currens igniformus
iussu factoris peragat. 35
remeans, unde oritur,
rursus refulget sedule.

Nam alii phylosophi hac prudentes
viri dixerunt, quod in arctoam partem
infra oceani mare innumerabili spatio 40
atque investigabili itinere dei iussu
maximi sunt montes, post quos, quan-
do sol occasum accipit, totam peram-
bulat noctem, usque dum rediens se-
cundum suum tempus mane post ipsos 45
montes iterum hominibus apparet et
proinde, quotiens luna ex radio solis
suo tempore eclipsin patitur.

10. Sed et alii phylosophi, qui, ut
supra diximus, eum quasi sub pro- 50
funditate oceani ambulaturum dixe-
runt, dum multas altercationes in suis
proposuissent opusculis, et hoc ipsum
altercaverunt dicentes, quod, vel si
alii dicunt, quia infra oceanum innu- 55
merabili spatio itineris sint montes,
post quos sol vadat et cetera, hoc nullo
modo veritas est, quia oceanus totum
circuiens mundum finis eius ulterius
dei iussu nullo modo invenietur. et 60
quis vidit suis oculis illos montes?
ubi in sancta scriptura esse leguntur?

3 dixisset] diversus B 5 de (post nam) om. A ¶ 7 proponit AB ¶ 8 ipso
nonnullos] ipsum nullos AB 9 ligimum A 9. 10 Ptolemaeum ¶ 11 arc-
tore A 12 rigilinus(?) A 15 potencia A 18 oritur] orta AB 20 occubente
titane prorsus AB occubante titane prorsus ed. occumbit Titan: protenus ¶ 21 terre]
tetre A solide] sedule AB ¶ 22 igniformus] ignis formus B ignis fotuis A
23 arctoam B arc to iam A ambulabat A 24 zoziacono AB ¶ v. U 16, Ph. 80, 109
25 immensas A inmensos B 27 ignis formus AB 28 cum is sit] comisit
AB ed. nimfibus AB nimphibus ¶ 29 exurat ¶ 30 extinguitur B 31 ignis
om. A 32 inlesus AB inlaesus ¶ 33 utqz AB utiquam ed. 34 igniformis A
35 iussu AB 38 phylosophy B hac (i. e. ac)] hec AB hoc ed., et ¶ 40 spacio A
41 atque om. B 45 manet AB 48 suo] quo AB ed. tempore] tenē B tenere A
tenem... ed. eclipsim A 54 vel si] nñi A 55 quia] quod B 59 circuiens B
ultimus ed. 60 invenitur B ¶